

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ברכת שהחיינו על בית וכלים חדשים

(נ"ד א') **משנה:** בנה בית חדש וקנה כלים חדשים, אומר: ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.

(נ"ט ב') (1) אמר רב הונא: לא שנו אלא שאין לו כיוצא בהן. אבל יש לו כיוצא בהן, אין צריך לברך. (2) ורבי יוחנן אמר: אפילו יש לו כיוצא בהן (בירושה), צריך לברך (הואיל ולעניין קנייה חדש הוא אצלו).

(ס' א') (ומדייק) מכלל, דכי קנה וחזר וקנה (שקנה פעם כלי כזה, ואינו חדש אצלו לעניין קנייה), דברי הכל אין צריך לברך.

ואיכא דאמרי: (1) אמר רב הונא: לא שנו אלא שלא קנה וחזר וקנה. אבל קנה וחזר וקנה, אין צריך לברך. (2) ורבי יוחנן אמר: אפילו קנה וחזר וקנה, צריך לברך (שבכל קנייה שמח מחדש).

(ומדייק) מכלל, דכי יש לו (כבר בירושה), וקנה (אחר כמותו) דברי הכל צריך לברך.

שיטות הראשונים

קנה כלים חדשים אומר שהחיינו: רבנו חננאל, רי"ף, ורא"ש, פסקו כלישנא בתרא דרבי יוחנן, ובין קנה כיוצא בזה, בין לא קנה כיוצא בזה, בין יש לו כיוצא בזה, בין אין לו כיוצא בזה, לעולם צריך לברך.¹ וכן פסק השו"ע².

ברכת שהחיינו על בגדים ישנים: איתא בירושלמי, לאו דוקא חדשים, אלא הוא הדין

1. **הרמב"ם** (הל' ברכות יא) כתב "הבונה בית חדש והקונה כלים חדשים, בין יש לו כיוצא בהן בין אין לו - מברך בברכה אחת יי אלהינו מלך העולם, שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה". הכס"מ פירש שפסק כלי"ק אליבא דרבי יוחנן. לפי זה, יוצא שפסק הרמב"ם דלא כר"ח ורי"ף. וכבר תמה עליו הרמ"ך (הובא בכס"מ. עיי"ש תירוצו). וביד פשוטה כתב שגם הרמב"ם פסק כרי"ף כרבי יוחנן **וכלישנא בתרא**. ולא הוצרך לפרש "בין קנה בין לא קנה כיוצא בהן", מאחר ששינה לשון המשנה מעבר להווה, וכתב **הקונה** כלים וכו', משמע כל פעם שהוא קונה מברך, אפילו קנה כיוצא בהן מכבר.

2. או"ח רכג,ג. מקורות - תוספות (נ"ט ב', ד"ה ורבי יוחנן). רשב"א (ד"ה בנה). רא"ש (סי' טז).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ישנים אם הם חדשים לו. והביאוהו הראשונים. וכן פסק השו"ע³.

ברכת הטוב והמטיב על מתנה: גרסינן בירושלמי, ר' יעקב בר זבידא משום ר' חייא בר אבא אמר: קנה, אומר: שהחיינו. ניתנו לו במתנה, אומר: הטוב והמטיב. לבש, אומר: ברוך מלביש ערומים. והביאו **הרא"ש** להלכה. אמנם **הרשב"א** כתב שמהגמרא נראה שאין חילוק בין הקונה לניתן במתנה. וכן נשארו **התוספות** בצריך עיון⁴. **והשו"ע**⁵ פסק **כרא"ש**.

באיזה שלב מברך שהחיינו: כתב **הרשב"א**, שברכה זו מברך אותה משעת קניה, אף על פי שעדיין לא נשתמש בהן; שאין הברכות אלא על שמחת הלב שהוא שמח בקנייתן או בבניינן כדרך שהוא מברך על הגשמים משעת ירידתן אף על פי שאין הנאתן ניכרת מיד, וכן נראה מן הירושלמי. וכן דעת **הראב"ד** ו**רא"ש**. וכן פסק **השו"ע**⁶.

ברכת שהחיינו על דברים שאינם חשובים: כתבו **התוספות** דהא דצריך לברך שהחיינו בקונה כלים חדשים דוקא בכלים חשובים⁷. **והרא"ש** כתב, הכל לפי מה שהוא אדם⁸. וכן פסק **השו"ע**. **והרמ"א** כתב בשם יש אומרים שאפילו עני לא יברך על חלוק ומנעלים וכדומה⁹.

3. או"ח רכג,ג. מקורות - ירושלמי (פ"ט ריש ה"ג). תוספות (ד"ה ורבי יוחנן). רשב"א (ד"ה בנה בית). רא"ש (סי' טז).

4. דבגמרא דידן לא מצינו הטוב והמטיב אלא היכא דאיכא אחרינא בהדיה! **והרא"ש** תירץ, שגם כאן טובה היא לו, ולנותן: אם המקבל עני, שזיכהו השם וחננו ממון לעשות צדקה ואם הוא עשיר, שמח הנותן במה שמקבל מתנתו.

5. או"ח רכג,ה. **והגר"א חלק על פסק זה**, ובביאורו (ס"ק ח) הקשה על **הרא"ש** וכתב: וכמה דבריו חלושין! **וסובר שדין זה רק לדעת הירושלמי**, אבל לגמרא דידן לא נתקנה ברכה זו כי אם בדאית להו לאחרני גם כן טובה גשמיית. ולפי זה כשניתן לו כלים במתנה צריך המקבל לברך **ברכת שהחיינו**, ולא ברכת הטוב (וכדעת **הרשב"א**). וכן נשאר המג"א בצ"ע על דברי **הרא"ש**. ויש אחרונים שקיבלו פסק **השו"ע**. **והמשנ"ב** (ס"ק כא) דן בדבריהם, והכריע שלמעשה נראה דטוב יותר לנהוג בזה לברך ברכת שהחיינו ולא ברכת הטוב והמטיב (אלא אם כן יש טובה לעוד אחרים, כגון הלבשה לכמה יתומים). וראה כף החיים (אות לז).

6. או"ח רכג,ד. מקורות - **ראב"ד** (הו"ד ברשב"א). **רשב"א** (נ"ט ב', ד"ה בנה). **רא"ש** (סי' טז).

7. דכלים חדשים משמע חשובים דומיא דבית חדש. אבל דבר קטן שאינו חשוב כל כך, כגון מנעלים ואנפילאות וחלוק של פשתן וכיוצא בהן, אין צריך לברך שהחיינו.

8. דיש עני ששמח בחלוק יותר מעשיר בכלים חשובים, כדאיתא בפרק הנודר מן המבושל (נדרים מ"ט ב') דרב יהודה לא היתה לו אלא גלימא רעועה, וכד נפקת דביתהו לשוקא מיכסיא בה, וכד מיכסי ביה הוה מברך ברוך שעטני מעיל, לפי שהיה חשוב עליו כמעיל לעשיר.

9. או"ח רכג,ו. בתרומת הדשן (סי' לו) הבין שהרא"ש חלוק על תוספות. ופסק כתוספות שלא לברך על כלים שאינם חשובים כלל, כגון חלוקים ומנעלים ואנפילאות וכהאי גוונא, כלים שרגילים לסתם בני אדם להתחדש להם.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות ברכות ההודאות, סימן רכג)

ג. בְּנֵה בֵּית חֲדָשׁ, או קִנְיָה כָּלִים חֲדָשִׁים, אֲפֹלוּ הָיָה לוֹ כִּיּוֹצֵא בְּאֵלוֹ תַּחֲלָה, או קִנְיָה וְחִזָּר וקִנְיָה, מְבָרֵךְ עַל כָּל פַּעַם, שֶׁהִחְיִנוּ, וְלֹא דוֹקָא חֲדָשִׁים, דְּהוּא הָדִין לִישָׁנִים, אִם הֵם חֲדָשִׁים לוֹ, שֶׁלֹּא הָיוּ אֵלּוּ שְׁלוֹ מַעוֹלָם, וְלֹא אָמְרוּ חֲדָשִׁים אֶלָּא לְאַפּוּקֵי אִם מְכָרָן וְחִזָּר וקִנְיָן.

ד. בְּשַׁעַת הַקִּנְיָן יֵשׁ לוֹ לְבָרָךְ, אֵף עַל פִּי שֶׁעָדִין לֹא נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם, שְׁאִין הַבְּרָכָה אֶלָּא עַל יְדֵי שְׂמִיחַת הַלֵּב שֶׁהוּא שְׂמִיחַ בְּקִנְיָתוֹ, וְכִשְׁלִבְשָׁם מְבָרֵךְ: מַלְבִּישׁ עֲרָמִים.

ה. קִנְיָה כָּלִים שֶׁמִּשְׁתַּמְשִׁין בָּהֶם הוּא וּבְנֵי בֵּיתוֹ, מְבָרֵךְ: הַטּוֹב וְהַמְּטִיב; אִם נִתְּנוּ לוֹ בְּמִתְּנָה מְבָרֵךְ: הַטּוֹב וְהַמְּטִיב, שֶׁהִיא טוֹבָה לוֹ וְלַנּוֹתָן.

ו. עַל דְּבָר שֶׁאִינוֹ חָשׁוּב כָּל כָּף, כְּגוֹן חֲלוּק, או מְנַעֲלִים וְאַנְפָּלָאוֹת, אֵין לְבָרָךְ עֲלֵיהֶם; וְאִם הוּא עֲנִי וְשְׂמִיחַ בָּהֶם, יְבָרָךְ. **הגה:** וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּאֲפֹלוּ עֲנִי אִינוֹ מְבָרֵךְ עַל חֲלוּק וּמְנַעֲלִים וְכַדּוּמָה, וְכֵן נוֹהֲגִין. הַמְּנַהֵג לּוֹמֵר לְמִי שֶׁלּוֹבֵשׁ בְּגָד חֲדָשׁ: תְּבַלֶּה וְתִתְחַדֵּשׁ. וְיֵשׁ מִי שֶׁכָּתַב שְׁאִין לּוֹמֵר כֵּן עַל מְנַעֲלִים אוּ בְּגָדִים הַנֶּעֱשִׂים מַעוֹרוֹת שֶׁל בְּהֵמָה, דָּאִם כֵּן הָיוּ צְרִיכִים לְהִמִּית בְּהֵמָה אַחֲרֵת תַּחֲלָה שֶׁיִּחַדֵּשׁ בְּגָד אַחֵר, וְכָתִיב: וְרַחֲמֵינוּ עַל כָּל מַעֲשָׂיו (תְּהִלִּים קמ"ה, ט) (מהרי"ו בַּפֶּסְקִי). וְהִנֵּה הַטַּעַם חֲלוּשׁ מְאֹד וְאִינוֹ נִרְאֶה, מְכַל מְקוֹם רַבִּים מְקַפִּידִים עַל זֶה שֶׁלֹּא לְאַמְרוֹ.

ברכה על מאורעות רעים

(נ"ד א') **משנה:** עַל בְּשׁוּרוֹת רַעוֹת אוֹמֵר בְּרוּךְ דִּין הָאֱמֶת. מְבָרֵךְ עַל הָרַעָה מַעֲיִן הַטּוֹבָה, וְעַל הַטּוֹבָה מַעֲיִן הָרַעָה.

(ס' א') (ומבאר) הִכִּי דָמִי (רַעָה מַעֲיִן טוֹבָה)? כְּגוֹן דְּשָׁקַל בַּדָּקָא בָּאֲרַעִיָּה (שִׁטְפוּ מַיִם

וכמותו פסק הרמ"א (והבין שהשו"ע פסק כרא"ש). אמנם הרדב"ז (ח"א סי' שצא; ח"ג סי' תיב) כתב דלא פליגי תוספות ורא"ש, אלא תוספות דיברו בעשיר, ובעני מודים לרא"ש שמברך עליהם. ולרדב"ז, לכולי עלמא עני מברך שהחינו על דברים אף שאינם חשובים, אם שמח בהם (ודלא כרמ"א). וכן נראה שפסק הגר"א (ס"ק יא. וכן כתב בפסקי הגר"א). וראה משנ"ב (ס"ק כד).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

קרקעו), אף על גב דטבא היא לדידיה, דמסקא ארעא שירטון ושבחא (האדמה נסחפת מחמת המים ומזבלת הקרקע), השתא מיהא רעה היא (שהיבול נשחת, ומברך ברוך דיין האמת).

ועל הטובה מעין הרעה. היכי דמי? כגון דאשכח מציאה. אף על גב דרעה היא לדידיה, דאי שמע בה מלכא שקיל לה מיניה, השתא מיהא טובה היא.

(נ"ד א') **משנה:** חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, שנאמר: **"וְאֶהְיֶה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ"**: בכל לבבך, בשני יצריך, ביצר טוב וביצר הרע¹⁰. ובכל נפשך, אפילו הוא נוטל את נפשך. ובכל מאדך, בכל ממונך. דבר אחר, בכל מאדך - בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו (שחייב לברך אף על הרעה).

(ס' ב') חייב אדם לברך כו'. מאי חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה? אילימא: כשם שמברך על הטובה הטוב והמטיב, כך מברך על הרעה הטוב והמטיב, **והתנן:** על בשורות טובות אומר הטוב והמטיב, על בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת!

אמר רבא: לא נצרכה אלא לקבולינהו בשמחה.

תנא משמיה דרבי עקיבא: לעולם יהא אדם רגיל לומר: כל דעביד רחמנא לטב עביד.

שיטות הראשונים

לא נצרכה אלא לקבולינהו בשמחה: רש"י פירש, לברך על מדת פורענות בלבב שלם. **והרמב"ם** פירש, שיקבלם בשמחה ויכבוש רגשותיו וישיב דעתו כשמברך ברוך דיין האמת, עד שייראה כמו בזמן שהוא מברך הטוב והמטיב¹¹.

10. ביאר רבנו יונה: עבודה ביצר הרע, הוא שיכבוש יצרו המתגבר עליו. עוד ביאר, שיצר הרע הוא לדוגמא מדת האכזריות, וכשמתאכזר על הרשעים, נמצא שהוא עושה מצוה גדולה ועבודת ה' עם יצה"ר. עכת"ד.

11. וכמו שאומרים חכמים ברוב עיניהם כל מה דעביד משמיא לטב. וזה דבר מושכל אצל הנבונים אף על פי שלא

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות ברכות ההודאות, סימן רכב)

א. על שמועות שהם טובות לו לבדו, מברך: שהחינו; ואם הן טובות לו ולאחרים, מברך: הטוב והמטיב.

ב. על שמועות רעות מברך: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם דין האמת.

ג. חייב אדם לברך על הרעה בדעת שלמה ובנפש חפצה, כדרך שמברך על הטובה, כי הרעה לעובדי השם היא שמחתם וטובתם, כיון שמקבל מאהבה מה שגזר עליו השם, נמצא שבקבלת רעה זו הוא עובד את השם, שהיא שמחה לו.

ד. מברך על הטובה: הטוב והמטיב אף על פי שירא שמא יבא לו רעה ממנו, כגון שמצא מציאה וירא שמא ישמע למלך ויקח כל אשר לו, וכן מברך על הרעה: ברוך דין האמת אף על פי שיבא לו טובה ממנו, כגון שבא לו שטף על שדהו, אף על פי שכשיעבר השטף היא טובה לו, שהשקה שדהו.

(או"ח, הלכות ברכות, סימן רל)

ה. לעולם יהא אדם רגיל לומר: כל מה דעבד רחמנא, לטב עבד.

תפילות וברכות פרטיות

תפילת שווא

(נ"ד א') **משנה:** והצועק (ומתפלל) לשעבר, הרי זו תפלת שווא. היתה אשתו מעוברת, ואומר: "יהי רצון שתלד אשתי זכר", הרי זו תפלת שווא. היה בא בדרך, ושמע קול צווחה בעיר, ואומר: "יהי רצון שלא תהא בתוך ביתי", הרי זו תפלת שווא.

(ס' א') **תניא:** שלשה ימים הראשונים, יבקש אדם רחמים שלא יסריח. משלושה

הזהירה עליו תורה, לפי שהרבה דברים נחשבין לרע בתחלתם וסופם מביאים טובה גדולה, והרבה דברים נחשבים בראשיתם טוב ויהיה בסופם רע מאד. ולכן אין ראוי לנכון להצטער בבוא צרה גדולה וגזירה הרת סכנה, לפי שאינו יודע התכלית. וגם אל יתפתה וישמח שמחה רבה כשתגיעהו טובה לפי מחשבתו, לפי שאינו יודע התכלית. רמב"ם (פירוש המשנה), עיי"ש.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ועד ארבעים, יבקש רחמים שיהא זכר. מארבעים יום ועד שלושה חדשים, יבקש רחמים שלא יהא סנדל. משלושה חודשים ועד ששה, יבקש רחמים שלא יהא נפל. מששה ועד תשעה, יבקש רחמים שיצא בשלום.

ת"ר: מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר, אמר: מובטח אני שאין זה בתוך ביתי. ועליו הכתוב אומר "מִשְׁמוּעָה רָעָה לֹא יֵרָא נָכוֹן לְבוֹ פֶּטַח בֵּה" (1).

(נ"ד א') (המשך **משנה**): הנכנס לכרך (ומצויים שם מושלים רעים מחפשים עלילות), (1) מתפלל שתיים: אחת בכניסתו (שייכנס לשלום), ואחת ביציאתו. (2) בן עזאי אומר: ארבע (תפילות): שתיים בכניסתו (בקשה שייכנס לשלום, והודאה כשנכנס בשלום). ושתיים ביציאתו. נותן הודאה על שעבר וצועק על העתיד¹².

(ס' א') **תנו רבנן** (ברייטא בשיטת בן עזאי): בכניסתו מהו אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתכניסני לכרך זה לשלום. נכנס אומר: מודה אני לפניך ה' אלהי שהכנסתני לכרך זה לשלום. ביקש לצאת אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתוציאני מכרך זה לשלום. יצא אומר: מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום. וכשם שהוצאתני לשלום כך תוליכני לשלום ותסמכני לשלום ותצעידני לשלום ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך.

(1) אמר רב מתנא: לא שנו (שמתפלל) אלא בכרך שאין דנין (תחילה) והורגין בו. אבל בכרך שדנין (תחילה) והורגין בו, לית לן בה (ויזהר שלא יפשע, או אם פשע כבר, אל יכנס במקום סכנה).

(2) איכא דאמרי: אמר רב מתנא: אפילו בכרך שדנין (תחילה) והורגין בו (יתפלל), זימנין דלא מתרמי ליה אינש דיליף ליה זכותא.

12. "הנכנס לכרך מתפלל שתיים: אחת בכניסתו, ואחת ביציאתו." לרש"י תפילה שיצא בשלום, ולהרמב"ם הודאה על שיצא בשלום. "נותן הודאה וכו'", לרש"י, הוא ביאור דברי בן עזאי, שבין בכניסה בין ביציאה מודה על שעבר וצועק על העתיד. ולרמב"ם הוא פסקה נפרדת, מעין סיכום המוסכם על כולם.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שיטות הראשונים

תפילת הנכנס לכרך: הרמב"ם והמאירי פסקו כבן עזאי, שהנכנס לכרך מתפלל ארבע תפילות, שתיים בכניסתו. ושתיים ביציאתו. מתפלל על העתיד לבוא, ונותן הודאה על שעבר. וריא"ז פסק כת"ק. והשו"ע¹³ פסק כרמב"ם.

היוצא מהכרך בשלום: כתב הרמב"ם: ואם יצא בשלום, אומר "מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ יי אֱלֹהֵי, שְׁהוֹצֵאתָנִי מִכָּרְךָ זֶה לְשָׁלוֹם; וְכַשֵּׁם שֶׁהוֹצֵאתָנִי בְּשָׁלוֹם, כֵּן תוֹלִיכֵנִי לְשָׁלוֹם וְתַסְמְכֵנִי לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנִי לְשָׁלוֹם, וְתַצִּילֵנִי מִכָּף כָּל אוֹיֵב וְאוֹרֵב בְּדָרְךָ"¹⁴. והמאירי כתב: ואין צריך לעמוד בהם, רצה לומר להתעכב, ולא להחזיר פניו למזרח ולא להזכרה ומלכות. והכלבו כתב שזו היא תפילת הדרך (וחותם בה). וכן פסק השו"ע¹⁵.

היתה אשתו מעוברת, ואומר: "יהי רצון שתלד אשתי זכר": מבואר בבבלי שזו תפילת שוא. ודוקא לאחר 40 יום, שכבר נגמרה יצירת הוולד. והירושלמי סובר שאפשר להתפלל על מין העובר עד לידתו. ורמב"ם וסמ"ג השמיטו הדין¹⁶. וריא"ז פסק כבבלי. וכן פסק השו"ע¹⁷.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות ברכות, סימן רל)

א. הַמֵּתַפְלֵל עַל מֶה שֶׁעָבַר, כְּגוֹן שֶׁנִּכְנַס לְעִיר וְשָׁמַע קוֹל צֹחֶה בְּעִיר, וְאָמַר: יְהִי רָצוֹן

13. או"ח רל,א. ומבואר בב"י שהוא כלישנא בתרא דרב מתנא. מקורות - רמב"ם (הל' ברכות יכה). מאירי (נ"ט ב', ד"ה המשנה השביעית וכו' אמר המאירי וכו', ועיי"ש). ריא"ז (פ"ט, הל' ג, סעי' יא).

14. לכאורה נראה שאין תפילת בן עזאי אותה תפילה כתפילת הדרך. אולם בדקדוקי סופרים מביא גירסת כ"י מינכן בה נוסח התפילה מקביל לתפילת הדרך, ואף היא בחתימה "בא"י שומע תפילה".

15. או"ח רל,א. וכן כתב השו"ע: וזו היא תפילת הדרך שנכתבה היא וכל דיניה בסי' ק". והקשה המשנ"ב (ס"ק ג) הלא תפילת הדרך היא בלא הודאה על שעבר, ורק כשהחזיק בדרך! ותיירץ שזה כשיוצא מעיר קטנה, שאין מורא לצאת ממנה, ואומר תפילת הדרך רק משום הדרך. ואפילו אם מזדמן אח"כ להיכנס לכרך, כשיוצא אומר רק ההודאה בלא חתימה (כיון שאמר תפילת הדרך בתחילת הנסיעה). וכאן כשנכנס לכרך, ולן בו, כשיוצא יאמר תפילת הדרך, וכן הודאה, ויעשה משניהם תפילה אחת ויחתום. עיי"ש. מקורות - רמב"ם (הל' ברכות יכה). כלבו (ס' פז).

16. ומשום שכלול בכלל דהצועק לשעבר, הרי זו תפילת שוא. עיניים למשפט.

17. או"ח רל,א. מקורות - ריא"ז (הל' ג, סעי' ט).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שלא יהא קול זה בתוך ביתי; או שהיתה אשתו מעברת אחר מ' יום לעבורה, ואמר: יהי רצון שתילד אשתי זכר, הרי זה תפלת שוא.
אלא יתפלל אדם על העתיד לבא, ויתן הודאה על שעבר, כגון הנכנס לכרך, אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתכניסני לכרך הזה לשלום; נכנס בשלום, אומר: מודה אני לפניך ה' אלהינו שהכנסתני לכרך הזה לשלום; בקש לצאת, אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתוציאני מכרך זה לשלום; יצא בשלום, אומר: מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום, וכשם שהוצאתני לשלום כן תוליכני לשלום וכו', עד ברוך אתה ה' שומע תפלה. וזו היא תפלת הדרך שנכתבה היא וכל דיניה בסימן ק"י.

תפילת הנכנס לבית המרחץ ולהקיז דם

(ס' א') **תנו רבנן:** הנכנס לבית המרחץ אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתצילני מזה ומכיוצא בו, ואל יארע בי דבר קלקלה ועון. ואם יארע בי דבר קלקלה ועון, תהא מיתתי כפרה לכל עונותי.

אמר אביי: לא לימא אינש הכי (ואם יארע בי וכו'), דלא לפתח פומיה לשטן. דאמר ריש לקיש, וכן **תנא** משמיה דרבי יוסי: לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן.

כי נפיק מאי אומר? אמר רבי אחא: מודה אני לפניך ה' אלהי שהצלתני מן האור.

הנכנס להקיז דם אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני [כי רופא חנם אתה¹⁸], לפי שאין דרכן של בני אדם לרפאות (כלומר לא היה להם לעסוק ברפואות, אלא לבקש רחמים), אלא שנהגו (לעסוק ברפואות).

אמר אביי: לא לימא אינש הכי, **דתני** דבי רבי ישמעאל: "(רק שבתו יתן) ורפא ירפא", מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות.

כי קאי (לאחר ההקזה) מאי אומר: ברוך רופא חולים¹⁹.

18. התוספת ע"פ הגהת הגר"א. ובגירסתנו: כי אל רופא נאמן אתה, ורפואתך אמת.

19. גירסת בה"ג והרמב"ם, ע"פ הגהות הגר"א. וגירסת הספרים והרא"ש ברוך רופא חיים.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולחן בן הרב ישראל זצ"ל

שיטות הראשונים

נוסח תפילת הנכנס למרחץ: כתבו רי"ף, רמב"ם, ורא"ש, הנכנס למרחץ אומר "יהי רצון מלפניך יי אלהי, שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום, ותצילני מזה ומכיוצא בו לעתיד לבוא". וכשיצא מן המרחץ אומר "מודה אני לפניך יי אלהי, שהצלתני מן האור".²⁰ וכן פסק השו"ע²¹.

נוסח תפילת הנכנס להקיז דם: כתב הרמב"ם, "הנכנס להקיז דם אומר "יהי רצון מלפניך יי אלהי, שיהיה עסק זה לרפואה, כי רופא שלחנם אתה". וכשיצא אומר "ברוך רופא חיים". וכן פסק השו"ע²².

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות ברכות, סימן רל)

ג. הנכנס למרחץ, אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום, ותצילני מהאור הזה וכיוצא בו לעתיד לבא; יצא בשלום, אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהצלתני מהאור הזה.

ד. הנכנס להקיז דם, אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה כי רופא חנם אתה; ולאחר שהקיז, יאמר: ברוך רופא חולים.

20. ואפשר שכך היתה גירסתם בגמרא. ב"י.

21. או"ח רלג. וכתב המשנ"ב (ס"ק ה), ועכשיו לא נהגו בתפלה זו. והטעם, דלא ניתקן אלא בימיהם שהיו מסיקין האש מלמטה בחפירה, ורוחצים באמבטי מלמעלה ע"ג תקרה שעל גבה, ויש חשש פן תפחת ויפלו לתוכה; אבל בזמן הזה עומד התנור בזוית וליכא סכנה. מקורות - רי"ף (מד א בדפיו). רמב"ם (הל' ברכות יב). רא"ש (סי' כ).

22. או"ח רלד. וכתב המשנ"ב (ס"ק ו) והוא הדין בכל מידי דרפואה יאמר זה, ולא יחשוב שתהיה איזה דבר לו רפואה אלא ע"י הבורא יתברך שמו, ולכן ע"י תפלה זו ישים בטחונו בו ויבקש ממנו שתהיה לו לרפואה. עוד כתב (ס"ק ז), וצריך לומר בשם ומלכות (ב"י וט"ז). אבל לא ראיתי נוהגין כן (פמ"ג). מי שמתעטש וחבירו אומר לו 'אסותא', יאמר לו 'ברוך תהיה', ואח"כ יאמר לישועתך קויתי ה' (דאמרו רז"ל דמתחלה לא היה אדם חולה כלל אלא היה הולך בשוק ומתעטש ומת עד שבא יעקב אבינו וביקש רחמים על הדבר). מקורות - רמב"ם (הל' ברכות יבא).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

תפילת בית הכסא

(ס' ב') הנכנס לבית הכסא, אומר (למלאכים המלווים אותו): התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון, תנו כבוד לאלהי ישראל, הרפו ממני עד שאכנס ואעשה רצוני ואבוא אליכם.

אמר אביי: לא לימא אינש הכי (הרפו ממני) דלמא שבקי ואזלי. אלא לימא: שמרוני שמרוני, עזרוני עזרוני, סמכוני סמכוני, המתינו לי המתינו לי, עד שאכנס ואצא שכן דרכן של בני אדם.

כי נפיק אומר: ברוך אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים חללים חללים גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאם יפתח אחד מהם או אם יסתם אחד מהם אי אפשר לעמוד לפניך אפילו שעה אחת.

מאי חתים? מסיק, רופא כל בשר, ומפליא לעשות.

שיטות הראשונים

הנכנס לבית הכסא אומר התכבדו מכובדים: כתב ה"ר דוד אבודרהם בשם חידושי דב"ש שאין לומר זה אלא ירא שמים וחסיד שהשכינה שורה עליו, אבל אינש אחרינא לא משום דמיחזי כיוהרא. ועל פי זה פסק השו"ע²³ שעכשיו לא נהגו לאומרו.

ברכת אשר יצר על 'קטנים': כתב הרא"ה בשם קצת ראשונים, שאין צריך כן על הקטנים, אלא על הגדולים²⁴. **והרשב"א** שהאומר דוקא לגדולים אשר יצר טועה, דכמו כן צריך בקטנים כמו בגדולים. וכן פסק השו"ע²⁵.

23. או"ח גא. וביאר הט"ז (והפנה אליו הגר"א ס"ק א) כי אין אנו מחזיקין ליראת שמים שמלאכין מלוין אותנו.

24. דייקא נמי דקתני הנכנס לבית הכסא, ואילו לקטנים לא שייך למימר ביה הנכנס (שאינו מוקף מחיצות).

25. או"ח זא. וכתב המשנ"ב (ס"ק א) ואפילו אם נמשך זמן גדול אחר עשיית הצרכים, אפילו הכי חייב לברך. ואם לא בירך אשר יצר עד שרוצה להטיל מים שנית, דעת הפמ"ג דמקודם שיטיל יברך אשר יצר על ההטלה הראשונה. אבל בשערי תשובה הסכים בשם כמה אחרונים דאם נזכר לאחר שהתחיל לו תאוה שוב לא יברך. מקורות - רשב"א (שו"ת ח"א, סיק תקצה).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות הנהגת אדם בבוקר, סימן ג)

א. כְּשֵׁיכֶנֶס לְבֵית הַכֶּסֶא יֹאמְרוּ הַתַּכַּפְּדוֹ מְכַפְּדִים וְכוּ'. וְעַכְשָׁיו לֹא נִהְגוּ לֵאמֹרוּ.

(או"ח, הלכות הנהגת אדם בבוקר, סימן ו)

א. כְּשֵׁיִצֵּא מִבֵּית הַכֶּסֶא, יִבְרַךְ אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּחֻמָּה, שְׁפָרִיאת הָאָדָם הִיא בְּחֻמָּה נִפְלְאָה... **הגה:** וְעוֹד יֵשׁ לְפָרֹשׁ שְׁמִפְלִיא לַעֲשׂוֹת בְּמָה שְׁשׁוּמֵר רֹחַ הָאָדָם בְּקִרְבּוֹ, וְקוֹשֶׁר דָּבָר רֹחֲנִי בְּדָבָר גִּשְׁמִי וְהַכֹּל הוּא עַל יְדֵי שֶׁהוּא רוֹפֵא כָּל בָּשָׂר, כִּי אִזּוֹ הָאָדָם בָּקוּ הַבְּרִיאוֹת וְנִשְׁמָתוֹ מִשְׁתַּמֶּרֶת בְּקִרְבּוֹ (דְּבָרֵי עֲצָמוֹ).

(או"ח, הלכות הנהגת אדם בבוקר, סימן ז)

א. כָּל הַיּוֹם כְּשֶׁעוֹשֶׂה צְרָכָיו בֵּין קִטְנִים בֵּין גְּדוֹלִים מְבָרַךְ אֲשֶׁר יָצַר, וְלֹא עַל נְטִילַת יָדַיִם, אֲףֹ אִם רוֹצֶה לְלַמֵּד אוֹ לְהַתְפַּלֵּל מִיָּד. **הגה:** הָיוּ יְדָיו מְלַכְלָכוֹת שֶׁשֶּׁפֶשֶׁף בָּהֶן אֶפְלוּ הַכִּי אֵינוֹ מְבָרַךְ עַל נְטִילַת יָדַיִם (סמ"ג סי' כ"ז מ"ע).

קריאת שמע שעל המיטה וברכת המפיל

(ס' ב') הַנִּכְנָס לִישׁוֹן עַל מִטָּתוֹ, אוֹמֵר מ"שִׁמְעַ יִשְׂרָאֵל" עַד "וְהִיא אִם שִׁמְעַ".

ואומר: ברוך המפיל חבלי שינה על עיני ותנומה על עפעפי ומאיר לאישון בת עין. יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתשכיבני לשלום ותן חלקי בתורתך²⁶ ותרגילני לידי מצוה ואל תרגילני לידי עבירה, ואל תביאני לידי חטא ולא לידי עון ולא לידי נסיון ולא לידי בזיון, וישלוט בי יצר טוב ואל ישלוט בי יצר הרע ותצילני מפגע רע ומחלאים רעים. ואל יבהלוני חלומות רעים והרהורים רעים ותהא מטתי שלמה לפניך (שלא יהא פסול ורשע בזרע), והאר עיני פן אישן המות. ברוך אתה ה' המאיר לעולם כולו בכבודו.

26. נ"ב: זו היא תוספת של רב עמרם גאון. הגהות הגר"א.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שיטות הראשונים

אמירת ק"ש וברכת המפיל: בגמרא מבואר שקורא ק"ש ואח"כ מברך, וכן הוא ברי"ף ורא"ש. **ורב ניסים גאון** כתב שמהירושלמי משמע שקריאת שמע היא לאחר ברכת המפיל, סמוך לשינה. וכן פסק הרמב"ם. וכן כתבו ראשונים רבים. והשו"ע²⁷ פסק כרי"ף ורא"ש.

איזה חלק מק"ש אומר על מיטתו: כתב הרמב"ם, "וקורא פְּרָשָׁה ראשונה מְקִרִית שְׁמַע, וַיִּשָּׁן. וְאִם אֲנִסְתָּהּ שָׁנָה - קוֹרֵא אֶפְלוֹ פָּסוּק ראשון או פָּסוּקֵי רַחֲמִים, וְאַחֵר כָּךְ וַיִּשָּׁן." וכן כתב הכלבו. והוסיף, ויש קורין כל קריאת שמע שיש בה רמ"ח תיבות כנגד רמ"ח איברים של אדם, ישמרם השם בזכות הקריאה. והשו"ע²⁸ פסק כרמב"ם.

דיבור והפסק אחר ברכת המפיל: כתב הכלבו, ונהגו כל ישראל שאין אוכלין ושותין ואין מדברין אחר קריאת שמע שאומרים על מיטתן, וסמכו אהאי קרא "אמרו בלבבכם על משכבכם" זו קריאת שמע, "ודמו סְלָה". וכיוצא בזה כתב רבינו ירוחם. וכן כתב הרוקח, שצריך שלא יפסיק בין קריאתו לשנתו, כדמשמע בירושלמי קרי וחזר קרי עד דהוה שקע מגו שנתיה. וכן פסק הרמ"א²⁹.

שולחן ערוך

(או"ח, הל' קריאת שמע ותפילה של ערבית, סימן רלט)

א. קורא על מטתו פְּרָשָׁה ראשונה שֶׁל שְׁמַע (דְּבָרִים ו, ד-ט) וּמְבָרֵךְ: הַמְפִּיל חֲבָלֵי שָׁנָה עַל עֵינַי וכו'. **הגה:** ויקרא קריאת שְׁמַע סמוך לַמִּטָּה, ואין אוכלים ושותים ולא מדברים אחר קריאת שְׁמַע שֶׁעַל מִטָּתוֹ, אֶלָּא וַיִּשָּׁן מִיָּד, שְׁנָאֵמַר: אִמְרוּ בִלְבָבְכֶם עַל מִשְׁכְּבְּכֶם וְדָמוּ סְלָה (תהלים ד, ה) (כָּל בּוֹ וְרוֹקַח וְרִבְנוּ יְרוּחָם נ"ב ח"ב), וְעֵין לַעֲיֹל סִימָן ס"ג אֵי מִתֵּר לְקִרְוֹת כְּשֶׁהוּא שׁוֹכֵב; וְאִם קָרָא קְרִיאַת שְׁמַע וְלֹא יוּכַל לִישֹׁן מִיָּד, אָז חוֹזֵר וְקוֹרֵא כְּמָה פְּעָמִים זֶה אַחֵר זֶה עַד שִׁשְׁתִּקַּע בְּשָׁנָה, וְשִׁיְהִי קְרִיאָתוֹ סָמוּךְ לְשִׁנָּתוֹ (הַגְהוֹת מִיְמוֹנֵי פ"ז); וְאִין מְבָרְכִין עַל קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁעַל מִטָּתוֹ. (הַגְהוֹת מִיְמוֹנֵי פ"ז וּבֵית יוֹסֵף בְּשֵׁם תוֹס' פ' כָּל הַבְּשֹׁר)...

27. או"ח רלט, א. מקורות - רמב"ם (הל' תפילה ז, א-ב). הגהות מיימוניות (אות ג). ור' עוד מקורות להלן.

28. או"ח רלט, א. מקורות - רמב"ם (הל' תפילה ז, ב).

29. או"ח רלט, א. מקורות - כלבו (סי' כט). הרוקח (הל' תפילה, סי' שכז). רבינו ירוחם (נתיב ג ח"ב).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ברכות השחר

(ס' ב') כי מתער אומר: אלהי, נשמה שנתת בי טהורה, אתה יצרתה בי, אתה נפחתה בי, ואתה משמרה בקרבי, ואתה עתיד ליטלה ממני ולהחזירה בי לעתיד לבא. כל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי רבון כל העולמים אדון כל הנשמות. ברוך אתה ה' המחזיר נשמות לפגרים מתים.

כי שמע קול תרנגולא לימא: ברוך אשר נתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה. כי פתח עיניה לימא: ברוך פוקח עורים.

כי תריץ ויטיב (כשמתיישב על מיטתו) לימא: ברוך מתיר אסורים.

כי לביש לימא: ברוך מלביש ערומים.

כי זקיף לימא: ברוך זוקף כפופים.

כי נחית לארעא לימא: ברוך רוקע הארץ על המים.

כי מסגי (כשהולך) לימא: ברוך המכין מצעדי גבר.

כי סיים מסאניה (כשנועל מנעלו) לימא: ברוך שעשה לי כל צרכי.

כי אסר המייניה (כשחוגר חגורו) לימא: ברוך אוזר ישראל בגבורה.

כי פריס סודרא על רישיה לימא: ברוך עוטר ישראל בתפארה.

שיטות הראשונים

כי מתער אומר אלהי נשמה שנתת בי טהורה: דעת הגאונים ורא"ש, שלא יפסיק בין ברכת אשר יצר לאלהי נשמה, כי היא סמוכה לה ולכך אינה פותחת בברוך. ודעת הרמב"ם שאין צריך לומר ברכת אלהי נשמה מיד אחרי אשר יצר, מפני שהיא ברכת הודאה כמו ברכת הגשמים שאינה פותחת בברוך³⁰. וכן פסק השו"ע³¹.

30. וכתב הטור דהכי מסתבר, דהכי מוכח בברכות בפרק הרואה, דקאמר כי מתער משנתיה לימא אלהי נשמה, ובתר

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

דין ברכות השחר כשלא התחייב בהן: כתב הרמב"ם "וְכָל בְּרָכָה מִהֵן שְׁלֹא נִתְחַיֵּב בָּהּ - אֵינוּ מְבָרֵךְ אוֹתָהּ". דעת רב נטרונאי גאון, רב עמרם גאון ורמב"ן, שמברך בין נתחייב בהן, בין לא נתחייב בהן. שברכות השבח הן, ונתקנו על מנהגו של עולם. דעת הרא"ש שרק אותן ברכות שנתקנו על הנאתו (מלביש ערומים, עוטר ישראל, שעשה לי כל צרכי), לא יברך אם לא נהנה. והשו"ע³² פסק כרמב"ם, והרמ"א כתב בשם יש אומרים שאפילו לא נתחייב בהן מברכן, ושכן המנהג.

ממתי יכול לברך ברכות השחר: דעת הרא"ש שהמשכים ללמוד, יברך ענט"י ואשר יצר ואלהי נשמה וכל סדר הברכות עד ברכת התורה, וברכת התורה בכלל, וילמד. ופרשת התמיד לא יקרא עד שיאיר היום; וכן אשר נתן לשכוי בינה, לא יברך אלא ביום. וכן פסק השו"ע³³.

סדר קדימות בברכות השחר: כתב רב עמרם גאון, כיון שבירך זוקף כפופים אין לברך מתיר אסורים. וכתב הטור, ואיני יודע למה, דהא בגמרא מפרש כל אחת ואחת למה

הכי קאמר וכי משי לידיה לימא על נטילת ידים.

31. או"ח ו,ג. מקורות - גאונים (הו"ד בטור). רא"ש (שו"ת, כלל ד, סי' א). רמב"ם (הל' תפילה ז,ג). תוספות (בפרק היה קורא, ברכות י"ד א', ד"ה ימים; פרק שלשה שאכלו, מ"ו א', ד"ה כל; פרק ערבי פסחים, ק"ד ב', ד"ה כל).

32. או"ח מו,ח. והכף החיים (אות מט) כתב שכבר נהגו העולם כדעת הרמ"א, לברך כל הברכות אע"פ שלא התחייב בהן. וזה לשון האר"י ז"ל (שער הכוונות, הקדמה לדרושי ברכת השחר): כל הח"י ברכות שיש מן ענט"י עד סוף ברכת התורה, כולן חייב האדם לסדרם ולברכם בכל יום, אע"פ שלא נתחייב הוא בהם, לפי שכולם הם רמזים נפלאים אל אורות עליונים. ואין לבטלם, אפילו אם האדם לא ישן בלילה, וכו', לפי שעל מנהגו של עולם נתקנו, וכו'.

היה ניעור כל הלילה: כתב המשנ"ב (ס"ק כד): עיין בספר אליה רבא שכתב דברכת אלהי נשמה וברכת המעביר שינה אין לברך אם היה ניעור כל הלילה. ובפמ"ג ובשערי תשובה השאירו דבריו בצ"ע. ומסיק בשע"ת דיראה לשמוע אלו השתי הברכות מאחר ויכוין לצאת. ואם ישן בלילה ששים נישמין לכו"ע יש לו לברך אותם. מקורות - רמב"ן (חי' פסחים ז' ב', ד"ה והוי יודע). ר"ן (פסחים, ד א ברי"ף, ד"ה ומיהו בירושלמי). רמב"ם (הל' תפילה ז,ז,ט). רבי אברהם בן הרמב"ם (שו"ת סי' פג, בהרחבה). תוספות (ס' ב', ד"ה כי שמע). ור' שטמ"ק (ד"ה בכל הני). רא"ש (סי' כג). רב נטרונאי ורב עמרם ושאר גאונים (הו"ד בכלבו). כלבו (סי' א). גאונים (אוצר הגאונים ברכות, התשובות, סי' שסט-שע).

33. או"ח מז,יג. כתב המשנ"ב (ס"ק ל), אפילו במשכים אחר חצות לילה לאיזה עניין, ודעתו לחזור ולישון עוד אח"כ שינת קבע, אפילו הכי יוכל לברך כל אלו הברכות ושוב לא יצטרך לברך אותם כשיקום בבוקר. לבד ברכת אלקי נשמה יאמר בלי חתימה והמעביר שינה. וכף החיים (אות מט) כתב על פי דברי האר"י ז"ל, שיכול לברך כל ברכות השחר מחצות הלילה, חוץ מברכת ענט"י שלא יברך כלל, וברכת התורה יברך בבוקר. ואם אפשר ייפנה קודם, כדי שיברך אשר יצר ויסמיכנה לברכת אלוהי נשמה. **ועד מתי יכול לברך ברכות השחר,** כתב ב'מעשה רב' (הל' ברכות השחר, אות ט), שאם שכח מלברך, יש שהות לאומרו כל היום, וגם בלילה עד השינה. מקורות - רא"ש (שו"ת, כלל ד סי' א).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

נתקנה. והשו"ע³⁴ פסק כרב עמרם גאון.

ברכת הנותן ליעף כוח: כתב הטור, עוד ברכה אחת יש בסדורי אשכנז, בא"י אמ"ה הנותן ליעף כח³⁵. וכתב האגור, קבלתי מרבתי שאין להוסיף עוד על אילו ברכות שנתקנו רק כמו שנזכרים בגמרא, ומהן אין לגרוע. והרמב"ם, רוקח, וסמ"ק לא הזכירוה. וכן פסק השו"ע³⁶. והרמ"א כתב שהמנהג פשוט בבני אשכנז לאומרה.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות ברכות השחר ושאר ברכות, סימן מו)

א. כְּשֶׁנֶעוֹר מִשְׁנָתוֹ, יֹאמֶר אֱלֹהֵי נַשְׁמָה.
כְּשֶׁשׁוּמַע קוֹל הַתְּרַנָּגוֹל, יִבְרַךְ הַנוֹתֵן לְשָׁכְוֵי בֵּינָה.
כְּשֶׁלֹּבֵשׁ יִבְרַךְ מַלְבִּישׁ עֲרָמִים.
כְּשֶׁיֵּנִיחַ יָדָיו עַל עֵינָיו, יִבְרַךְ פּוֹקֵחַ עֵוְרִים.
כְּשֶׁיֵּשֵׁב יִבְרַךְ מַתִּיר אֲסוּרִים.
כְּשֶׁזֹּקֵף יִבְרַךְ זֹקֵף כְּפוּפִים.
כְּשֶׁיֵּנִיחַ רִגְלָיו בְּאַרְץ, יִבְרַךְ רֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמַּיִם.
כְּשֶׁנוֹעַל מִנֶּעֱלָיו, יִבְרַךְ שֹׁעֵשֶׂה לִּי כָּל צָרָכִי.
כְּשֶׁהוֹלֵךְ יִבְרַךְ הַמַּכִּין מַצְעָדֵי גִבּוֹר.
כְּשֶׁחוֹגֵר חֲגוּרוֹ, יִבְרַךְ אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בְּגִבּוֹרָה.
הגה: או לֹבֵשׁ הָאֲבֵנִת הַמַּפָּסִיק בֵּין לְבֹו לְעֶרְוָה. (בֵּית יוֹסֵף בְּשֵׁם הָרֹאב"ד).
כְּשֶׁמְשִׁים כּוֹבַע או מַצְנֶפֶת בְּרֹאשׁוֹ, יִבְרַךְ עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתַפְאָרָה.
כְּשֶׁיֵּטֵל יָדָיו, יִבְרַךְ עַל נְטִילַת יָדָיו.

34. או"ח מוה. שברכת מתיר אסורים על שמניע עצמותיו שהיו כל הלילה ככפותים, וכשמברך זוקף כפופים (על זקיפת קומתו שהיתה כפופה כל הלילה) בכלל זה גם תנועת האיברים, ולמה יחזור לברך שנית על זה. ב"י. וכתב המשנ"ב (ס"ק כ) דמסקי האחרונים להקל בזה. וטוב שישמע הברכה מאחר, ויכוין לצאת. עיי"ש. עוד דן המשנ"ב, אם בשעה אמר ברוך אתה ה', הייתה כוונתו לברכה אחרת, עיי"ש בהרחבה.

35. ונתקנה על פי המדרש "חֲדָשִׁים לְבָקָרִים רַבָּה אֲמוֹנֶתֶךָ" (איכה גכג), בשר ודם מפקיד פקדון ביד חבירו, ומחזירו לו בלוי ומקולקל; אבל אדם מפקיד בכל ערב נשמתו ביד הקדוש ברוך הוא והיא עייפה, ומחזירה לו חדשה ורגיעה.

36. או"ח מו,ו. מקורות - אגור (הל' ברכות, סי' פז).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

כְּשִׁירַחֲץ פָּנָיו, יִבְרַךְ הַמַּעֲבִיר שָׁנָה מֵעֵינָי וְכוּ' וַיְהִי רָצוֹן וְכוּ' עַד בְּרוּךְ אַתָּה ה' גּוֹמֵל חֲסִדִּים טוֹבִים לַעֲמּוֹ יִשְׂרָאֵל. וְאֵין לַעֲנוֹת אָמֵן אַחֲרֵי הַמַּעֲבִיר שָׁנָה מֵעֵינָי, עַד שִׁיחַתֵּם הַגּוֹמֵל חֲסִדִּים טוֹבִים לַעֲמּוֹ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַכֹּל בְּרָכָה אַחַת הִיא.

ב. עֲכָשׁוּ מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַיָּדִים נִקְיֹת, וְגַם מִפְּנֵי עֲמֵי הָאֲרָצוֹת שְׂאִינָם יוֹדְעִים אוֹתָם, נִהְיָ לְסֻדָּרָם בְּבֵית הַכִּנְסֶת, וְעוֹנִין אָמֵן אַחֲרֵיהֶם, וְיוֹצֵאִים יָדַי חוֹבָתָן.

ה. אִם קָדָם וַיְבָרֶךְ זֹקֵף כְּפּוֹפִים קָדָם שֶׁיְבָרֶךְ מִתִּיר אֲסוּרִים, לֹא יִבְרַכְנָה.

ו. יֵשׁ נוֹהֲגִין לְבָרֶךְ הַנוֹתֵן לַיַּעַף כֶּחַ, וְאֵין דְּבָרֵיהֶם נִרְאִים.

הגה: אִךְ מִנְהַג פְּשוּט בְּבִנְי אֲשֶׁכְּנֻזִּים לֹא מְרָה.

ח. כָּל הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה, אִם לֹא נִתְחַיֵּב בְּאִיזָה מֶהֱן, כְּגוֹן שֶׁלֹּא שָׁמַע קוֹל הַתְּרַנָּגוֹל, אוֹ שֶׁלֹּא הִלֵּךְ, אוֹ לֹא לָבַשׁ, אוֹ לֹא חָגַר, אוֹמֵר אוֹתָהּ בְּרָכָה בְּלֹא הַזְכָּרַת הַשֵּׁם.

הגה: וְיֵשׁ אוֹמְרִים דֹּאֲפְלוּ לֹא נִתְחַיֵּב בְּהֵן מִבְּרַךְ אוֹתוֹ, דִּיאֵין הַבְּרָכָה דּוֹקָא עַל עֲצָמוֹ, אֶלֶּא מִבְּרַכִּין שֶׁהַקָּב"ה בָּרָא צִרְכֵי הָעוֹלָם. וְכֵן הַמְּנַהֵג וְאֵין לְשִׁנוֹת (טוֹר וְתוֹס' הָרֹא"שׁ פֶּרֶק הָרוֹאָה וּר"ן פ"ק דְּפִסְחִים וְכָל בּו').

(או"ח, הלכות ברכות השחר ושאר ברכות, סימן מז)

יג. הַמְשַׁכִּים קָדָם אוֹר הַיּוֹם לִלְמַד, מִבְּרַךְ בְּרַכַּת הַתּוֹרָה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזוֹר וּלְבָרֶךְ כְּשִׁילֵךְ לְבֵית הַכִּנְסֶת. הַמְשַׁכִּים קָדָם אוֹר הַיּוֹם, מִבְּרַךְ כָּל סֻדָּר הַבְּרָכוֹת, חוּץ מִבְּרַכַּת הַנוֹתֵן לְשִׁכּוֹי בִּינָה וּפְרֻשֶׁת הַתַּמִּיד (עֵין לְעִיל ס' א' סַעִיף ו') שִׁימְתִּין מִלֵּאמָרָם עַד שִׁיאוֹר הַיּוֹם. **הגה:** וּלְכַתְּחִלָּה יִטַּל יָדָיו קָדָם שֶׁיְבָרֶךְ לִלְמַד. וְאִם לֹא הָיָה לוֹ מַיִם יָכוֹל לִלְמַד וּלְבָרֶךְ בְּלֹא נְטִילָה כְּמוֹ בְּשֹׂאֵר בְּרָכוֹת שֶׁמִּבְּרַךְ קָדָם נְטִילָה כְּדִלְעִיל סִימָן מ"ו (אָגוּר).

עיטוף בציצית והנחת תפילין

(ס' ב') כי מעטף בציצית לימא: ברוך אשר קדשנו במצותיו וציוונו להתעטף בציצית.
כי מנח תפילין אדרעיה (בזרועו) לימא: ברוך אשר קדשנו במצותיו וציוונו להניח תפילין. ארישיה לימא: ברוך אשר קדשנו במצותיו וציוונו על מצות תפילין.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שיטות הראשונים

ברכת תפילין: מבואר בסוגיא שעל תפילין של יד מברך 'להניח', ועל של ראש מברך 'על מצות'. ובמסכת מנחות (הקומץ, ל"ו א') אמרינן: לא סח, מברך אחת. סח, מברך שתיים. וביאר רש"י שכשלא סח, מברך ברכה אחת 'להניח' על תפילין של יד ושל ראש. וכן דעת רב האי גאון, רב אחא משבחה, רי"ף ורמב"ם. ודעת רבינו תם ורא"ש, שגם כשלא סח מברך על של ראש ברכה נפרדת, 'על מצות', שהיא גמר מצוה, ועיקר (שיש בה ד' בתים, ושי"ן). אבל סח, חוזר ומברך שתיים על תפילין של ראש. והשו"ע³⁷ פסק כהרי"ף ורמב"ם. והרמ"א כתב בשם יש אומרים כהרא"ש, וכתב שכן נהגו באשכנז, ושטוב לומר אחר ברכה שתניה בשכמל"ו.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות תפילין, סימן כה)

ה. ... ויניח של יד תחלה ויברך להניח תפילין, ואחר כך יניח של ראש ולא יברך כי אם ברכה אחת לשתייהם. הגה: ויש אומרים לברך על של ראש על מצות תפילין אפלו לא הפסיק ביניהם (הרא"ש הל' תפילין), וכן פשט המנהג בבני אשכנז שמברכין ב' ברכות וטוב לומר תמיד אחר הברכה השניה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד (מהר"י בן חביב אגור סי' ל"ח).

נטילת ידיים שחרית

(ס' ב') כי משי ידיה לימא: ברוך אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על נטילת ידיים.

כי משי אפיה לימא: ברוך המעביר חבלי שינה מעיני ותנומה מעפעפי. ויהי רצון מלפניך ה' אלהי שתרגילני בתורתך ודבקני במצוותיך ואל תביאני לא לידי חטא ולא לידי עוון ולא לידי נסיון ולא לידי בזיון, וכוף את יצרי להשתעבד לך, ורחקני מאדם רע ומחבר רע, ודבקני ביצר טוב ובחבר טוב בעולמך, ותנני היום ובכל יום

37. או"ח כה,ה. והגר"א (ס"ק יז) האריך והכריע שהעיקר כשיטת רש"י, רי"ף ורמב"ם. מקורות - גאונים (הו"ד ברא"ש). רמב"ם (הל' תפילין ד,ה). ר"ת (מנחות ל"ו א', תוד"ה לא סח). רא"ש (הל' תפילין סי' יד). שימוש רבא (ד"ה וכשמניח). סמ"ג (עשין כב).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי, ותגמלני חסדים טובים. ברוך אתה ה'
גומל חסדים טובים לעמו ישראל.

שיטות הראשונים

טעם נטילת ידיים שחרית: דעת הרשב"א שטעם הנטילה, מפני שנעשים בשחר כבריה
חדשה, ומפני שנבראנו לכבודו ולשרתו, צריכים ליטול ידיים מן הכלי ככהן המקדש
ידיו מן הכיור. ודעת הרא"ש שטעם הנטילה שלאחר שינת קבע יש לחוש שנגעו הידיים
במקומות מטונפים. והשו"ע³⁸ חשש לשני הטעמים לחומרא.

האם יש להקפיד בנט"י שחרית בדברים המעכבים לסעודה: מדברי הרא"ש משמע דלא
בעינן כלי לנטילת שחרית. וכן כתב הר"ן. ומשמע שגם שאר דברים המעכבים בנטילת ידיים
לסעודה, אין צריך בנטילת ידיים של שחרית, שאינה אלא משום נקיות בעלמא. והרשב"א
כתב שמשמע לכאורה שצריך בבוקר ליטול ידיו בכלי³⁹. וכן דעת ה"ר דוד אבודרהם שכתב
שצריך שיהיו המים באים מכח אדם. וכן כתוב בספר הזוהר. והשו"ע⁴⁰ פסק שטוב להקפיד
בדברים המעכבים בנטילת ידיים לסעודה. והוסיף הרמ"א, שאינו מעכב.

38. או"ח סי' ד (ראה משנ"ב ס"ק א). ובכל מקום שיש נפקא מינה בין הטעמים, נוטל ואינו מברך. כגון היה ניעור כל
הלילה (סעי' יג, דלרשב"א מברך, ואף שלא נעשה בריה חדשה, משום לא פלוג. אמנם עכ"פ משום רוח רעה נוטל לכו"ע), או שישן
עם בתי ידיים (דלרא"ש לא יברך). וכן כשהשכים ונטל ידיו, וחזר לישון (אפילו קודם עמוד השחר) שינת קבע (סעי' יד,
ומשנ"ב ס"ק לב, דלרשב"א אינו מברך). וכשהיה ישן בתחילת הלילה, וקם ונטל ידיו להעביר רוח רעה, לרשב"א צריך
שוב בבוקר ליטול ידיו לתפילה בברכה, שרק בבוקר נעשה כבריה חדשה, ולרא"ש רק אם יעשה צרכיו קודם
תפילה, יתחייב ליטול בברכה. ביה"ל (ד"ג, ד"ה כל). מקורות - רשב"א (שו"ת, ח"א סי' קצא). רא"ש (פ"ט סי' כג; שו"ת
כלל ד). וראה לעיל, ט"ו א', סוגית טהרת ידיים קודם התפילה.

39. הרשב"א כתב שיש קצת ראייה לחייב נטילה בכלי בשחר, ממה שאמרו (חולין, כל הבשר, ק"ו ב') נוטל אדם ידיו
שחרית ומתנה עליהם כל היום, ועולה נטילתו גם לאכילה. וכן ממה שאמרו (כאן), הנוטל ידיו ומניח תפילין
וקורא ק"ש וכו', ולא אמרו רוחץ ידיו (כמו שאמר בשבת, כ"ה ב', בערב שבת רוחץ פניו ידיו ורגליו). אמנם דוקא
בשחרית נוטל, ולא במנחה וערבית, לפי שנעשים כבריה חדשה וכו'.

40. או"ח ד, ז. והרמ"א לא בא לחלוק על המחבר, אלא לפרש דבריו. ולדעת הרא"ה, לא יברך כשנוטל בלא כלי, או
בלא כוח גברא, ולכתחילה מעכב שיהדר אחרי מים, ראה לעיל ט"ו א' (על פי ביאור הגר"א, ס"ק ט). מקורות - הזוהר
(פ' וישב, קפד ב, על פסוק, בראשית לז יז, ויאמר האיש נסעו מזה. הובא בב"י). ר"ן (ריש פרק כל הבשר, חולין, לז ב ברי"ף, ד"ה
מפני). רשב"א (שו"ת, ח"א סי' קצא). אבודרהם (דיני נט"י שחרית). רא"ש (סי' כג; שו"ת כלל ד).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שכשוך ידיים, או הטבלתם בנהר, האם מועיל כנטילה: כתב הרשב"א ומשכשך ידיו בתוך הכלי בין בשחר בין בשעת אכילה, שפיר דמי⁴¹, וכן נמי להטביל ידיו בנהר, שפיר דמי. וכאן וכאן מברך על נטילת ידים. וכן פסק השו"ע⁴².

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות הנהגת אדם בבוקר, סימן ד)

א. ירחץ ידיו ויברך על נטילת ידים.

הגה: ויש אומרים גם אשר יצר ואפלו לא עשה צרכיו וכן נהגו (אבודרהם)

מים הפסולים לנטילת ידים לסעודה (לקמן סימן ק"ס) פשרים לנטילת ידים לתפלה, מיהו יש מי שאומר דלא מברך עליהו.

ז. טוב להקפיד בנטילת ידים שחרית בכל הדברים המעכבים בנטילת ידים לסעודה.

הגה: מיהו אינו מעכב לא כלי, ולא כח גברא ושאר דברים הפוסלים בנטילת הסעודה (מרדכי ריש פ' אלו דברים תשובת רשב"א סימן קצ"א).

יב. אם שכשך ידיו לתוך כלי של מים, עלתה לו נטילה לקריאת שמע ולתפלה, אבל לא לרוח רעה שעליהם. אם שכשך ידיו בשלש מימות מחלפים, יש להסתפק אם עלתה לו להעביר רוח רעה שעליהם.

יג. אם היתה נעור כל הלילה, יש להסתפק אם צריך לטל ידיו שחרית להתפלל ולהעביר רוח רעה מידיו: **הגה:** ויטלם בלא ברכה (הרא"ש כ"ל ד' ורשב"א סי' קצ"א).

כב. אם אין לו מים יקנח ידיו בצרור או בעפר, או בכל מדי דמנקה, ויברך על נקיות ידים, ויועיל לתפלה אבל לא להעביר רוח רעה שעליהן.

41. מדאמרין בכיור (שמות, פרשת כי תשא, ל"ט) "ורחצו אהרן ובניו ממנו", ולא בתוכו. שמע מינה, הכא הוא דכתיב ממנו, הא בעלמא, אפילו בתוכו שפיר דמי.

42. או"ח ד"ב (וראה או"ח קנט"ב, שו"ע ורמ"א). והוסיף הב"י דמשמע דהיינו לצאת ידי חובת נטילת ידים שחרית כדי לקרות קריאת שמע ולהתפלל, אבל להעביר רוח רעה השורה על ידיו לא סגי בשכשוך, דלעולם אינה עוברת עד שיערה עליהם מים שלש פעמים, ושכשוך ידים בכלי אפילו כמה פעמים לא חשיב אלא פעם אחת שכיון ששכשך ידיו פעם ראשונה נטמאו כל מים שבכלי, ותו לא מהני מיד, שהרי הן כשופכין! מכל מקום אם שכשך ידיו שלש פעמים בשלושה מימות מחלפים, נראה שאף על פי שאינם באים על ידיו דרך עירו, מהני. אבל מדברי הזוהר נראה דלא מהני להעביר הזוהמא, אלא על ידי עירו כלי דוקא. וכן בשו"ע נשאר בספק.